SİLAH KONTROL REJİMLERİNDE AŞINMA DEVAM EDİYOR

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Analiz No : 2023 / 23

31.10.2023

Bu analiz yazısının aslı İngilizce olarak 12 Ekim 2023 tarihinde kaleme alınmıştır. AV?M Çevirmeni Ahmet Can Öktem makalenin tercümesine katk? sa?lam??t?r.

2019 yılında kaleme alınan AVİM analizinde, 2014te Ukraynada çatışmanın başlamasının ardından Avrupadaki neredeyse tüm silah kontrol rejimlerinin önemini yitirdiğine ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bölgesinde güvenilir konvansiyonel silah kontrol rejimlerinin varlığından söz etmenin artık mümkün olmadığına dikkat çekilmişti. Ayrıca, nükleer silahların kontrolü alanındaki gelişmelerin endişe verici olduğu belirtilerek, ABD'nin 2 Ağustos 2019 tarihinde Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler (INF) Antlaşması'ndan çekildiği vurgulanmıştı. Rusya Federasyonun da Antlaşmanın sona erdiğini duyurduğu kaydedilmişti. Bu ortamda, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (NPT) kapsamındaki nükleer silaha sahip devletlerin hala caydırıcılığın, bölgesel ve küresel güvenliğin korunmasında rol oynadığını ileri sürdürdüklerinin hatırlanması gerektiğine değinilmişti. Buna karşın, NPT kapsamındaki nükleer silah sahibi olmayan pek çok devletin ise, yeni bir nükleer silahlanma yarışından ve nükleer silahların kontrolü alanındaki olumsuz gelişmelerden duydukları endişeyi dile getirdiği hatırlatılmıştı.[1] Bu bağlamda, hiç şüphesiz en önemli husus stratejik nükleer silahların kontrolü antlaşmalarına olan güvendir.

Stratejik nükleer silahların kontrolü bağlamında hukuki açıdan bağlayıcılığı olan, en önemli doğrulanabilir antlaşmanın, 8 Nisan 2010 tarihinde ABD ile Rusya arasında imzalanan Yeni Stratejik Silahların Azaltılması Antlaşması (Yeni START) olduğunu hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Antlaşma, her iki tarafı da, 700 stratejik dağıtım sistemine (kıtalararası balistik füze ICBM, denizaltıdan fırlatılan balistik füze SLBM ve nükleer görevler için tahsis edilmiş ağır bombardıman uçakları) konuşlandırılmış 1.550 stratejik nükleer savaş başlığı ve bakımda olanlar da dahil olmak üzere, 800 konuşlandırılmış ve

konuşlandırılmamış fırlatıcı ile sınırlandırmaktadır. Antlaşma, konuşlandırılmamış ICBM ve SLBM açısından kısıtlama getirmemektedir.[2] Yeni START, 22 Aralık 2010 tarihinde ABD Senatosu tarafından onaylamıştır. Rusya parlamentosunun onay süreci, 26 Ocak 2011 tarihinde tamamlanmıştır. Antlaşma 5 Şubat 2011'de yürürlüğe girmiş ve her iki taraf da son uygulama tarihi olan 5 Şubat 2018'e kadar Antlaşma'nın ana unsurlarını yerine getirmiştir. ABD ve Rusya 3 Şubat 2021'de Yeni START'ı, antlaşma metni çerçevesinde 5 Şubat 2026'ya kadar beş yıl uzatma konusunda anlaşmıştır. Ukrayna'ya yönelik askeri operasyonla birlikte Rusya, Şubat 2022'de Yeni START'ın uygulanmasını askıya almıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Rusya Federasyonu Federal Meclisi'ne hitaben yaptığı konuşmada bu konuya ilişkin aşağıdaki açıklamada bulunmuştur:

> Bu bağlamda, bugün Rusya'nın Yeni START Antlaşması üyeliğini askıya aldığını duyurmak zorundayım. Tekrarlamak gerekirse, biz Antlaşmadan çekilmiyoruz, ancak katılımımızı askıya alıyoruz. Bu konuyu tartışmaya başlamadan önce, Fransa ve İngiltere gibi NATO ülkelerinin neleri tehlikeye attıkları ve onların stratejik silah ve teçhizatını yani İttifak'ın birleşik saldırı kabiliyetlerini nasıl hesaba katacağımız konusunda net bir fikre sahip olmalıyız.[3]

ABD, Haziran 2023'te Yeni STARTın uygulanmasına ilişkin, Antlaşmanın karşılıklı olarak askıya alınmasına varan, belirli karşı tedbirler almıştır. Ancak ABD, Rusya'nın yeniden Antlaşmaya uyması halinde, bu karşı tedbirleri geri çekmeye hazır olduğunu vurgulamıştır. ABD'nin konuyla ilgili açıklamasında, diğerlerinin yanı sıra, şu hususlar da belirtilmektedir:

> Amerika Birleşik Devletleri, Yeni START Antlaşmasının tam ve karşılıklı olarak uygulanmasını desteklemektedir. Bu taahhüt doğrultusunda ABD, Rusya Federasyonu'nun Yeni START Antlaşması'na yönelik devam eden ihlallerine yanıt olarak, hukuki karşı tedbirler benimsemiştir. Rusya Federasyonu'nun Yeni START Antlaşmasını askıya aldığı iddiası hukuken geçersizdir. Sonuç olarak, Rusyanın Yeni START Antlaşması yükümlülükleriyle bağlı olması devam etmekte ve Rusya, bu yükümlülüklerin birçoğunu yerine getirmeyerek Antlaşmayı ihlal etmektedir. ABD'nin karşı tedbirleri uluslararası hukuka tamamen uygundur. Tedbirler orantılı, geri döndürülebilir nitelikte ve diğer tüm hukuki gereklilikleri karşılamaktadır. Uluslararası hukuk, bir devletin uluslararası yükümlülüklerine uymasını teşvik etmek amacıyla, bu tür tedbirlere izin vermektedir. ABD, Rusya'yı, karşı tedbirler konusunda önceden bilgilendirmiş; Rusya'nın yeniden Antlaşmaya uygun hareket etmesi halinde ABD'nin karşı tedbirleri kaldırma ve Antlaşmayı tam olarak uygulama arzusunu ve buna hazır olduğunu iletmiştir. ABD, Yeni START Antlaşmasının uygulanmasına devam edilmesi konusunda, Rusya ile yapıcı bir şekilde çalışmaya hazırdır.[4]

Rusya ve ABD'nin stratejik nükleer silahlarının ve teçhizatının boyutlarına ilişkin doğrulanabilir, hukuki olarak bağlayıcı sınırlamalar 1972 yılından beri yürürlüktedir. Ancak Yeni START yenilenmediği takdirde, 2026 yılından sonra böyle bir durum artık söz konusu olmayacaktır. Başkan Putin'in açıklamalarından da anlaşılacağı üzere, stratejik nükleer silahlar antlaşmasının yenilenmesi konusunda Rusya ve ABD arasındaki en önemli anlaşmazlık, yeni ülkelerin antlaşmaya dahil edilmesi konusundadır. Rusya, ABD'nin

müttefikleri oldukları için Fransa ve Birleşik Krallık'ın katılması gerektiğine ısrar ederken, ABD genişleyen nükleer silah ve teçhizat kapasitesi nedeniyle Çin'i de dahil etmek istemektedir. Fransa[5] ve İngiltere[6], cephanelik boyutlarının küçük olması nedeniyle, Rusya'nın hukuki olarak bağlayıcı ve çok taraflı bir antlaşmaya katılma çağrılarına karşı çıkmışlardır. Benzer şekilde, Çin[7] de aynı gerekçeyle, ABDnin gelecekteki bir antlaşmaya dahil olma önerisini reddetmiştir. Söz konusu anlaşmazlıklar, ikiden fazla ülkenin katılımıyla çok taraflı, hukuki olarak bağlayıcı yeni bir START antlaşması imzalanmasının zorluğunu göstermektedir. Yeni bir antlaşmanın tamamlanamaması, stratejik nükleer silahlar alanında bir silahlanma yarışı tehlikesini de beraberinde getirecektir.

Stratejik nükleer silahların kontrolüne ilişkin kasvetli bir geleceği ortaya koyan bu tablo, Rusya Federasyonu'nun Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'na (CTBT) onayını geri çekeceğini açıklamasıyla daha da karanlık bir hal almıştır. Rusya'nın Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması Örgütü (CTBTO) nezdindeki temsilcisi Mikhail Ulyanov, sosyal medyadan Rusya, Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması'nın (2000 yılında yapılan) onayını feshetmeyi planlamaktadır. Amaç, antlaşmayı imzalayan ancak onaylamayan ABD ile eşit düzeyde olmaktır. Söz konusu fesih kararı, nükleer denemelere yeniden başlama niyeti anlamına gelmemektedir. [8] duyurusunda bulunmuştur. Mikhail Ulyanov, bu açıklamayı Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 5 Ekim'de Soçi'de yaptığı konuşmada Rusya'nın CTBT'den çekilebileceğini açıklamasından iki gün sonra yapmıştır. Başkan Putin açıklamalarında konuya şu şekilde değinmiştir:

> Örneğin nükleer denemelerin başlatılması veya hatta devam ettirilmesi yönünde çağrılar duyuyor olmam tamamen farklı bir husustur. Bu konuda söyleyebileceğim şey şudur. Amerika Birleşik Devletleri uluslararası bir belge olan Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşmasını imzalamıştır ve Rusya da aynısını yapmıştır. Rusya antlaşmayı imzalayıp, onaylamıştır. ABD ise, antlaşmayı imzalamış, ancak onaylamamıştır. Yeni stratejik silahlar geliştirme faaliyetlerimiz tamamlanmak üzeredir. Zaten birkaç yıl önce bunlardan bahsetmiş ve geliştirildiklerini duyurmuştum. Burevestnik'in son deneme atışı başarılı olmuştur. Bu, aslında sınırsız bir menzile sahip, nükleer enerjiyle çalışan bir seyir füzesidir. Ağır füze olan Sarmat da büyük ölçüde hazırdır. Geriye sadece tüm idari ve bürokratik süreçleri, evrak işlerini tamamlamak kalıyor. Böylece seri üretime geçebilir ve onu muharebeye hazır olarak konuşlandırabiliriz. Bunu yakında gerçekleştireceğiz. Uzmanlar bunların yeni tür silahlar olduğunu ve özel savaş başlıklarının hatasız olduğundan emin olmamız gerektiğini, dolayısıyla bunları denememiz gerektiğini savunuyorlar. Şu anda size bu denemeleri yapmamız gerekip gerekmediğini söylemeye hazır değilim. Yapabileceğimiz şey, tıpkı ABD'nin yaptığı gibi hareket etmektir. Bir kez daha tekrar edeyim ki, ABD Antlaşmayı onaylamadan imzaladı, biz ise hem imzaladık hem de onayladık. Prensip olarak, ABD ile ilişkilerimizde kısasa kısas şeklinde karşılık verebiliriz. Ancak, bu husus Devlet Duması milletvekillerinin yetki alanına girmektedir. Teorik olarak onayımızı geri çekebiliriz ve eğer bunu yaparsak yeterli olacaktır.[9]

Rusyanın açıklamasına cevaben, ABD Dışişleri Bakanlığının Büyükelçi Ulyanovun bugün

Viyanada yapmış olduğu açıklamalardan rahatsızlık duymaktayız ☀ herhangi bir taraf devletin bu şekilde hareket etmesi, nükleer patlayıcı denemelerine karşı küresel normu gereksiz yere tehlikeye atar.[10] şeklinde tepkide bulunduğu basın haberlerinde bildirilmiştir.

CTBT, dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi nükleer silah denemesini veya başka herhangi bir nükleer patlama gerçekleştirmeyi yasaklamaktadır. Eylül 1996 tarihinde imzaya açılan Antlaşma, 187 ülke tarafından imzalanmış ve 178 ülke tarafından onaylanmıştır. Antlaşma, belirlenmiş 44 ülke tarafından onaylanmadan resmen yürürlüğe giremeyecektir. Çin, Hindistan, Pakistan, Kuzey Kore, İsrail, İran, Mısır, Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere sekiz ülke antlaşmayı henüz onaylamamıştır. Dolayısıyla, CTBT resmi olarak yürürlüğe girmemiştir. Antlaşma, hükümlerine uyulduğunu doğrulamak için küresel bir izleme ağı kurmakta ve şüpheli olayların yerinde denetlenmesine izin vermektedir. CTBTnin hazırlanıp, imzaya açılmasından bu yana, nükleer deneme faaliyetleri bir tabu haline gelmiştir. Günümüzde, Hindistan, İsrail ve Pakistan dahil olmak üzere, CTBT'yi imzalamamış veya onaylamamış olan nükleer silah sahibi devletler bile, nükleer deneme moratoryumuna uymaktadır. Bu yüzyılda yalnızca Kuzey Kore nükleer patlama denemeleri gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, Kuzey Kore bile 2017 yılında nükleer denemelerini durdurmuştur.[11] Türkiye, antlaşmanın yürürlüğe girmesi için onayı gereken 44 ülke arasında yer almakta olup, Antlaşmayı 16 Şubat 2000 tarihinde onaylamıştır.[12]

ABD Senatosu'nun 13 Ekim 1999 tarihinde CTBT'yi onaylamayı reddetmesinin, nükleer silahların yayılmasını önlemeye yönelik uluslararası çabalara önemli bir darbe indirdiğinin altını çizmek gerekir. Bu kararın yarattığı hayal kırıklığı, o dönemde Washington Post gazetesinde yayınlanan haberde şu şekilde yansıtılmıştır:

> GOP [Cumhuriyetçi Parti] kontrolündeki Senato, dün nükleer silahların yayılmasını engellemeye yönelik küresel çabaların merkezinde yer alan Kapsamlı Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşmasını kesin bir dille reddederek, antlaşmaya ağır bir darbe indirmiştir. Senatodaki Cumhuriyetçiler, diğer ulusların Antlaşmaya uymasını sağlamanın imkansız olacağını belirtmiş ve antlaşmanın ABD'nin kendi nükleer stokunun sürdürülebilirliğini zorlaştıracağını savunmuştur. Ayrıca, nükleer kulübe dahil olmakla ilgilenen diğer ülkelere tehlikeli bir mesaj gönderdikleri yönündeki Demokratların şikayetlerini de reddetmiştir. Nitekim Antlaşmaya karşı verilen, 51'e 48 oy büyük ölçüde parti çizgisinde gerçekleşmiştir. Yalnızca 4 Cumhuriyetçi, 44 Demokrat'a katılarak Antlaşmayı desteklemiştir ki, bu da onay için gerekli olan üçte iki çoğunluğun çok altında kalmıştır.[13]

Yukarıda belirttiğimiz üzere, Rusya Başkanı Vladimir V. Putin, Soçide yaptığı konuşmasında, Rusyanın küresel menzilli ve nükleer güçle çalışan bir seyir füzesi olan **Burevestnik**i (adı fırtına kuşu olarak çevrilebilir) başarıyla test ettiğini ve yeni bir tip nükleer kapasiteli balistik füze üzerindeki çalışmaların neredeyse tamamlandığını ileri sürmüştür.[14] Bazı basın haberlerine göre Başkan Putin, Satan II olarak adlandırılan Rus RS-28 Sarmat kıtalararası nükleer kapasiteli balistik füzenin artık savaşa hazır durumda olduğundan söz etmiştir. Tüm bu gelişmeler, yıllarca süren uluslararası çabalar sonucunda

oluşturulan, hukuki olarak bağlayıcı silahların kontrolü rejimlerinin, ölmese bile, can çekişme evresine girdiğini göstermektedir. Günümüzdeki olağanüstü değişken ve gergin güvenlik ortamında siyasi bağlayıcı risk azaltma tedbirleri geliştirmenin veya hatta tek taraflı bağlayıcı olmayan moratoryum taahhütlerini yerine getirmenin zor olacağı göz önüne alındığında, önümüzdeki dönemde dünyamızı zorlu günlerin beklediğini öngörmek mümkündür. Bu karanlıktan çıkmanın tek yolu, sadece mevcut silahların kontrolü rejimlerini muhafaza etmek değil, aynı zamanda bu rejimleri insanlığın yararına hizmet edecek şekilde geliştirmektir.

*Fotoğraf: Al Jazeera

[1] Teoman Ertuğrul Tulun, Stimulus Actions Are Needed For New Arms Control And Disarmament Mindset In Eurasia, Center For Eurasian Studies Analysis Series, Analysis Series, 2019, no. 26 (November 11, 2019): 4, https://doi.org/10.31219/osf.io/vf8rp , https://avim.org.tr/en/Analiz/STIMULUS-ACTIONS-ARE-NEEDED-FOR-NEW-ARMS-CONTROL-AND-DISARMAMENT-MINDSET-IN-EURASIA#_ftn3.

[2] Daryl Kimball, U.S.-Russian Nuclear Arms Control Agreements at a Glance, International Organization, Arms Control Association, October 2022, https://www.armscontrol.org/factsheets/USRussiaNuclearAgreements.

[3] Vladimir Putin, Vladimir Putin Delivered His Address to the Federal Assembly. The Ceremony Took Place in Gostiny Dvor, Moscow (Presidential Address, Federal Assembly of the Russian Federation, February 21, 2023), http://en.kremlin.ru/events/president/news/70565.

[4] U.S. Countermeasures in Response to Russias Violations of the New START Treaty, Government, United States Department of State (blog), June 1, 2023, https://www.state.gov/u-s-countermeasures-in-response-to-russias-violations-of-the-new-start-treaty/.

[5] Emmanuel Macron, Speech of the President of the Republic on the Defense and Deterrence Strategy (Presidential Address, Elysee, February 7, 2020), https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2020/02/07/speech-of-the-president-of-the-republic-on-the-defense-and-deterrence-strategy.

[6] Stephen Lovegrove, Sir Stephen Lovegrove Speech at CSIS, Washington DC (Virtual event, CSIS, Washington DC, July 27, 2022), https://www.gov.uk/government/speeches/sir-stephen-lovegrove-speech-at-csis-washington-dc.

[7] Zhao Lijian, Foreign Ministry Spokesperson Zhao Lijians Regular Press Conference on July 10, 2020 (Press Conference, July 10, 2020), http://laoag.china-consulate.gov.cn/eng/fyrth/202007/t20200710_5101618.htm.

[8] Julian Borger, Russia Will Revoke Ratification of Nuclear Test Ban Treaty, Envoy Says,

The Guardian, October 7, 2023, sec. World news, https://www.theguardian.com/world/2023/oct/06/nuclear-watchdog-russia-putin-testing-treaty.

[9] Presidental Executive Office, Vladimir Putin Took Part in the Plenary Session of the 20th Anniversary Meeting of the Valdai International Discussion Club., Government, President of Russia, October 6, 2023, http://en.kremlin.ru/events/president/news/72444.

[10] Al Jazeera Editors, US Disturbed by Russias Plan to Reverse Nuclear Test Ban Ratification | Nuclear Weapons News | Al Jazeera, Al Jazeera, October 7, 2023, sec. Nuclear Weapons, https://www.aljazeera.com/news/2023/10/7/us-disturbed-by-russias-plan-to-reverse-nuclear-test-ban-ratification.

[11] Daryl Kimball, Comprehensive Test Ban Treaty at a Glance, International Organization, Arms Control Association, September 2022, https://www.armscontrol.org/factsheets/test-ban-treaty-at-a-glance.

[12] United Nations, CHAPTER XXVI. Disarmament. 4. Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (United Nations Treay Collections, September 10, 1996), https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-4&chapter=26&clang=_en.

[13] Helen Dewar, Senate Rejects Test Ban Treaty, Washington Post, October 14, 1999, sec. Politics, https://www.washingtonpost.com/wp-srv/politics/daily/oct99/senate14.htm.

[14] Robert Plummer, Putin Makes Nuclear-Powered Burevestnik Missile Test Claim, BBC News, October 5, 2023, sec. Europe, https://www.bbc.com/news/world-europe-67021695.

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2026. "SİLAH KONTROL REJİMLERİNDE AŞINMA DEVAM EDİYOR." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2023 / 23. Ekim 31. Erişim Ekim 30, 2026. https://www.avim.org.tr/public/index.php/tr/Analiz/SILAHLARIN-KONTROLU-REJIMLERINDE-ASINMA-DEVAM-EDIYOR

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır